

VERBREIDING IN LAND- EN TUINBOUW

STAND VAN ZAKEN IN 2011

Vlaamse overheid | Departement Landbouw en Visserij

1. Blik op verbreding in de landbouw

2. Sociale en toeristische activiteiten

3. Milieu, natuur en landschap

4. Uitbesteding van productiefactoren

5. Productie en afzet

6. Meer informatie

1. BLIK OP VERBREIDING IN DE LANDBOUW

Verbrede landbouw omvat een ruime waaier van activiteiten bij een diverse groep land- en tuinbouwers: van het verwerken en verkopen van primaire producten over het actief beheren van het natuurlijk landschap tot het produceren van energie. Diversifiëren is bij de landbouwer een manier om zijn inkomen uit te breiden of om zijn activiteiten te verbreden naar niet-productiegebonden activiteiten. De landbouwer kan daarbij een sociaal gerichte rol vervullen of zich toeleggen op landschaps- en milieuzorg.

Het aantal gesubsidieerde **zorgboerderijen** neemt toe van 397 tot 403 bedrijven in 2011. Sinds de invoering van de subsidie zijn 566 zorgboerderijen ooit in aanmerking gekomen voor subsidie. De overheid keerde vorig jaar in totaal 1,31 miljoen euro aan subsidies uit. Er zijn in 2010 286 actieve land- en tuinbouwbedrijven die infrastructuur ter beschikking stellen van recreanten. Er zijn 73 **kijkboerderijen** aangesloten bij de Landelijke Gilden. Daarnaast zijn er ongeveer 75 landbouwbedrijven die plattelandsklassen ontvangen.

Het aantal bedrijven met **landschaps- en natuurzorg** blijft toenemen. In 2011 zijn er 2.907 landbouwers die minstens één natuur- of milieugerichte beheerovereenkomst hebben. Voor ongeveer 550 landbouwers maakten de Vlaamse provincies een landschapsbedrijfsplan en/of erfbeplantingsplan op. Volgens de laatst beschikbare cijfers van ADSEI zijn er in 2010 624 bedrijven die **loonwerkers** in dienst hebben.

Op basis van erkenningen en toelatingen van het FAVV zijn er naar schatting 1.183 **hoeveverkopers- en verwerkers** in Vlaanderen. Dat is 27% meer dan in 2010. De toename is het gevolg van een groter aantal geregistreerde hoeveproducenten in de statistieken, want het steunpunt hoeveproducten gaf aan dat het aantal hoeveverkopers niet is gestegen in vergelijking met vorig jaar. Het aantal landbouwers die **energie** produceren en verkopen, is de laatste vier jaar zeer sterk toegenomen. In 2011 keurde het VLIF 350 dossiers goed voor investeringen in zonnepanelen en 22 voor investeringen in warmtekrachtkoppelinginstallaties (WKK's). In 2011 dienden 529 landbouwers aanvragen in voor VLIF-steun voor zonnecellen.

Meer info vindt u op www.vlaanderen.be/landbouw/studies

Vermenigvuldiging en/of overname van gegevens zijn toegestaan mits de bron expliciet vermeld wordt: Samborski V. (2012) *Verbreding in land- en tuinbouw, Stand van zaken in 2011*, Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel. Depotnummer: D/2012/3241/192.

2. SOCIALE EN TOERISTISCHE ACTIVITEITEN

Zorgboerderijen

Zorgboeren engageren zich sociaal en vangen verschillende groepen hulpbehoevenden op (drugsverslaafden, mindervaliden, enz.). De zorgvragers kunnen ingezet worden als extra werkkracht op een bedrijf. De landbouwbedrijven kunnen daarvoor begeleiding en steun aanvragen. De subsidies voor zorgboerderijen zijn een dervingsvergoeding voor de tijd die geïnvesteerd wordt in zorg en niet in de bedrijfsvoering. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen het aanbieden van infrastructuur op het bedrijf (15 euro per dag) en het zelf opvangen van maximaal drie zorgvragers op het bedrijf (40 euro per dag).

De recentste cijfers geven aan dat er in 2011 in Vlaanderen 403 zorgboeren subsidies hebben ontvangen. Dat aantal loopt in stijgende lijn. West-Vlaanderen telt 120 bedrijven. Vlaams-Brabant heeft het minste aantal zorgboerderijen (56). De overheid keerde in totaal 1,31 miljoen euro aan subsidies uit in 2011. Dat is een toename van de uitgaven met 21%. Er wordt geschat dat de helft van de zorgboerderijen minstens één andere verbrede activiteit (educatie, ontvangst groepen, hoeveverwerking en -verkoop, natuur- en landschapsbeheer) heeft.

Tabel 1: Aantal gesubsidieerde zorgboerderijen, 2011

	2010	2011
West-Vlaanderen	123	120
Oost-Vlaanderen	85	84
Antwerpen	74	73
Limburg	63	70
Vlaams-Brabant	52	56
totaal Vlaanderen	397	403

Bron: Departement Landbouw en Visserij

Hoevertoerisme

Landbouwbedrijven kunnen ook diensten aanbieden aan recreanten zoals het ter beschikking stellen van accommodatie, het verhuren van logies en fietsen en het organiseren van plattelandsactiviteiten in een ruraal kader.

De ADSEI-cijfers werden in 2011 niet geactualiseerd. Het PIV (vzw Plattelandstoerisme in Vlaanderen) gaf aan dat er 157 actieve land- en tuinbouwbedrijven bij hen in 2011 waren aangesloten. Aansluiting bij het PIV is facultatief.

Tabel 2: Aantal bedrijven met activiteiten rond hoeverisme, 2005 en 2010

Activiteit	2005	2010
bedrijven met hoeverisme, logies en andere vormen van vrijetijdsbesteding	190	286
waarvan: bedrijven die naast hoeverisme geen andere verbredingsactiviteiten hebben	144	209
waarvan: bedrijven die naast hoeverisme ook nog (alleen) landbouwproducten verwerken	34	42
waarvan: bedrijven die naast hoeverisme andere verbredingsactiviteiten hebben, waaronder verwerking van landbouwproducten	35	48

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie

Kijkboerderijen

Kijkboerderijen vervullen een educatieve rol en dragen bij aan imagovorming in de sector. 73 land- en tuinbouwbedrijven openden in 2011 heel het jaar door hun deuren om scholieren te ontvangen of om didactische rondleidingen te geven voor groepen. Kijkboerderijen zijn verbonden aan een netwerk van Plattelandsklassen vzw en de Landelijke Gilden. Het aantal kijkboerderijen blijft stabiel.

De plattelandsklassen vzw ramen het aantal landbouwers dat hun deuren openstellen voor scholieren op ongeveer 75 bedrijven, die aangesloten zijn bij 15 erkende centra die de opvang verzorgen. De evolutie over de jaren blijft erg stabiel. Voor komend jaar zijn nog twee bijkomende centra in opstart.

Tabel 3: Aantal kijkboerderijen in Vlaanderen, per provincie, 2010-2011

provincie	2010	2011
Antwerpen	13	13
Limburg	18	19
West-Vlaanderen	12	13
Oost-Vlaanderen	14	15
Vlaams-Brabant	13	13
Totaal	70	73

Bron : www.kijkboerderijen.be

3. MILIEU, NATUUR EN LANDSCHAP

Beheerovereenkomsten voor natuurbeheer

Binnen het kader van de plattelandsontwikkeling (PDPO) biedt de Vlaamse overheid een aantal agromilieumaatregelen aan met als doel de landbouwproductie te verzoenen met bepaalde milieu- en natuurdoelstellingen. Sommige van deze agromilieumaatregelen vallen binnen de afbakening van het concept verbreding.

De telling omvat het aantal landbouwers met een lopende beheerovereenkomst, ongeacht in welke PDPO-periode die van start zijn gegaan. Volgens de VLM waren er 2.907 landbouwers in 2011 (10% van het totale aantal landbouwers in Vlaanderen in 2011) met één van de volgende beheerovereenkomsten bij de VLM: erosiebestrijding, perceelsrandenbeheer, kleine landschapselementen, botanisch beheer, soortenbescherming. Dat is een toename met 5,5% ten opzichte van vorig jaar. Het betreft een totale oppervlakte van 6.475 hectare. Tabel 5 omvat het aantal landbouwers met een lopende beheerovereenkomst per type. Een landbouwer kan verschillende beheerovereenkomsten aangaan en dus verschillende keren voorkomen. Het aantal overeenkomsten zelf liep terug voor erosiebestrijding (-17%) en voor perceelsrandenbeheer (-26%), maar nam toe voor de aanleg van kleine landschapselementen (+8%) en de bescherming van diersoorten (+53%). Uit de stijging van het aantal producenten blijkt dat een landbouwer gemiddeld minder overeenkomsten heeft lopen en niet dat de landbouwer de overeenkomsten links laat liggen. Dalingen in het aantal beheerovereenkomsten (bv erosiebestrijding en perceelsrandenbeheer) zijn te wijten aan het aflopen van verbintenissen die aangegaan werden tijdens de PDPO I-periode. Sommige landbouwers sloten geen nieuwe verbintenis onder PDPO II. Uit een enquête waarvan de resultaten in februari 2011 gepubliceerd werden, komt naar voren dat landbouwers ofwel een beperkte interesse hebben in sommige types overeenkomsten ofwel opzien tegen het papierwerk dat bij de aanvraag komt kijken.

Tabel 4: Aantal landbouwers met lopende beheerovereenkomsten, 2010-2011

beheerovereenkomst	aantal landbouwers 2010	Aantal landbouwers 2011
perceelsrandenbeheer	1.162	862
kleine landschapselementen	1.303	1.410
soortenbescherming	228	349
erosiebestrijding	855	710
botanisch beheer	50	0

Bron: Vlaamse Landmaatschappij

Opmaak van landschapsbedrijfsplannen

De Vlaamse provincies maken gratis landschapsbedrijfsplannen op voor landbouwers en niet-landbouwers met het oog op landschapsintegratie van de bedrijven. Dat kan zich vertalen in de aanleg van kleine landschapselementen, van inheemse boomsoorten, struiken, enz. De beslissing om de uitvoering van die plannen al dan niet te subsidiëren verschilt van provincie tot provincie. Momenteel reikt de provincie Oost-Vlaanderen zelf een subsidie uit van max. 250 euro voor erfbeplanting en landschapsintegratie. Het inpassen van een bedrijf in zijn omgeving kan echter als een extra troef gezien worden voor de landbouwer om potentiële klanten te lokken naar een hoefwinkel of voor recreanten die op zoek zijn naar een verblijf op de hoeve.

In het geval van de landbouwer is die aanvraag meestal gekoppeld aan een stedenbouwkundige vergunningsaanvraag (>80%). Daarbij moet de aanvrager in sommige gemeenten een borgsom betalen als garantie. De borg wordt teruggegeven als de plannen verwezenlijkt worden. Het succes van landschapsintegratie is dus sterk afhankelijk van de wil van de eigenaar/landbouwer om alles verder te onderhouden. Niet-landbouwers (particulieren, hobbyisten) zijn niet in de cijfers opgenomen. In totaal werden 547 bedrijven geteld die een plan lieten opmaken in de provincies. Daarvan zijn er 113 in Limburg (landschap + erfbeplanting), 62 in Antwerpen (landschap + erfbeplanting), 79 in Oost-Vlaanderen (landschap), 39 in Vlaams-Brabant (landschap+erfbeplanting) en 266 in West-Vlaanderen (enkel erfbeplanting). Het exacte aantal West-Vlaamse landbouwers met een landschapsbedrijfsplan is niet bekend omdat de dossiers decentraal worden beheerd.

4. UITBESTEDING VAN PRODUCTIEFACTOREN

Het verrichten van loonwerk voor derden wordt ook tot de verbredingsactiviteiten gerekend. De cijfers komen uit de landbouwteiling van ADSEI. In 2010 zijn er 624 loonwerkende bedrijven die geen andere verbredingsactiviteit hebben. Deze bedrijven doen naast loonwerk bijna allemaal aan productie. Er zijn momenteel geen recentere cijfers.

Tabel 5: Aantal loonwerkers, 2005, 2007 en 2010

activiteit	2005	2007	2010
bedrijven die loonwerk uitvoeren met behulp van machines van het bedrijf	369	378	688
bedrijven die naast loonwerk geen andere verbredingsactiviteiten uitvoeren	346	354	624

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie

5. PRODUCTIE EN AFZET

Hoeveverkoop

Het steunpunt Hoeveproducenten maakt melding van 1.400 bedrijven, op basis van een adressenlijst van primaire producenten die hun nieuwsbrief ontvangen. Volgens de wetgeving moeten alle operatoren die in België actief zijn in de voedselketen zich registreren bij het Voedselagentschap (FAVV). Voor de uitoefening van bepaalde activiteiten is een toelating of een erkenning vereist. Een bedrijf kan, als het verschillende activiteiten uitoefent, verschillende erkenningen hebben.

Volgens de cijfers van het FAVV zijn er in Vlaanderen 1.183 unieke hoeveproducenten die samen 1.391 erkenningen verkregen van het FAVV. Het betreft in hoofdzaak hoeveverkoopers. Er zijn vooral sterke toenames in het aantal bedrijven die rechtstreeks groenten (+210%), fruit (+240%) en andere plantaardige producten (+210%) verkopen. Ook het aantal erkenningen voor hoevezuivelaars nam toe met 34%. De toename kan het gevolg zijn van een stijgend aantal producenten die zich in orde stellen bij het FAVV want het aantal hoeveproducenten is volgens het steunpunt niet toegenomen. Het Steunpunt Hoeveproducten maakt melding van 115 landbouwers die zelf vlees verwerken en verkopen. De omzet uit de rechtstreekse verkoop van verse voeding (hoeve + markten) bedraagt volgens de recentste VLAM-cijfers 125 miljoen euro voor België, waarvan 105 miljoen via de hoeve. Het Vlaamse aandeel bedraagt 91 miljoen euro. 11% van wat er besteed wordt op een hoeve is van biologische oorsprong. 21% van de Vlamingen koopt wel eens producten op de hoeve.

Tabel 6: Aantal toegekende erkenningen aan landbouwers die aan verkoop en/of verwerking doen op eigen bedrijf, 2009 – 2011 (niet-uniek)

bedrijfsactiviteit	2009	2010	2011
directe verkoop aan consument in melkproductiebedrijf	97	90	90
directe verkoop aan de consument in het bedrijf van fruit	70	72	175
directe verkoop aan de consument in het bedrijf van groenten	85	94	198
directe verkoop aan de consument van planten bestemd voor consumptie	194	217	469
directe verkoop van pluimvee of konijnen op de markten aan de consument	42	43	48
directe verkoop in de productie-eenheid van consumptie-eieren aan de consument	17	16	17
melkinrichtingen (=hoevezuivelaars)	271	288	386
vervaardigen/verpakken van vleesproducten (*)	127	115	115
totaal	903	935	1.498

Bron: Federaal Agentschap voor de Voedselveiligheid, (*) Steunpunt Hoeveproducten

Productie van energie

De duurzame productie van energie, zowel hernieuwbaar als niet-hernieuwbaar, vindt steeds meer zijn ingang in het (landbouw-) bedrijfsleven. Landbouwers kunnen energie opwekken door te investeren in zonnepanelen of door warmtekrachtkoppelingsinstallaties te gebruiken op o.a. gas of brandstof. Het aantal landbouwers dat energie produceert kan geschat worden via het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds. Sinds 2007 zijn er 980 landbouwers die investeringssteun hebben gekregen voor WKK-installaties of zonnepanelen. Het aantal landbouwers met een goedgekeurd dossier voor investeringen in WKK-installaties bedraagt 124 bedrijven. Voor investeringen in zonnepanelen zijn dat er 856.

In 2011 nam het aantal goedgekeurde dossiers voor zonnepanelen toe tot 350. Deze investering is aantrekkelijk voor landbouwers door de korte terugverdienperiode dankzij ondersteuning van het VLIF, gecombineerd met een interessante energiebesparing die de productiekosten beïnvloedt. Het steunpercentage viel in 2010 om budgettaire redenen terug naar 8% van de subsidiabele investeringskost voor aanvragen die na 6 september 2010 werden ingediend maar dat heeft de landbouwer niet weerhouden om te blijven investeren. De VLIF-steun wordt enkel toegestaan als de investering dient om aan de energiebehoeften op het eigen bedrijf te voldoen, en niet voor energie die volledig doorverkocht wordt.

Tabel 7: Aantal landbouwers met goedgekeurde dossiers ingediend onder PDPOI en PDPOII voor investeringsaanvragen voor energie-installaties, Vlaanderen

	2007	2008	2009	2010	2011	totaal
aantal landbouwers met investeringssteun voor WKK-installaties	10	21	24	47	22	124
aantal landbouwers met investeringssteun voor zonnepanelen	30	86	148	242	350	856

Bron: Agentschap voor Landbouw en Visserij

6. MEER INFORMATIE

In het rapport *Toestandsrapport voor verbrede landbouw – Analyse van de beschikbare informatie inzake de verschillende groepen verbrede landbouwactiviteiten* (2007) hebben we het begrip verbreding afgebakend en indicatoren opgesteld om een toestandsbeschrijving van de verbrede landbouw in Vlaanderen op te kunnen maken. Dit rapport brengt een tweede jaarlijkse update van de voornaamste indicatoren.

Geraadpleegde bronnen:

- Idea Consult, 2007, Toestandsrapport voor verbrede landbouw – Analyse van de beschikbare informatie inzake de verschillende groepen verbrede landbouwactiviteiten
- VILT, 30 mei 2011, Hoe ondersteunen de Vlaamse provincies erfbepanting en landschapsintegratie?
- VILT, 10 mei 2012, Bijna 1.400 Vlaamse landbouwers doen aan thuisverkoop
- VILT, 4 mei 2012, Vlaanderen heeft nog ruimte voor hoevelogies
- www.kijkboerderijen.be
- Federaal Agentschap voor de Voedselveiligheid (FAVV) dienst erkenningen, toelatingen en registratie (<http://www.favv.be/erkenningen/>)
- Vlaamse Landmaatschappij (VLM), afdeling Platteland en mestbeleid, dienst Beheersovereenkomsten